

НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ НАУК УКРАЇНИ
ІНСТИТУТ ІСТОРІЇ УКРАЇНИ
МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
УНІВЕРСИТЕТ МИТНОЇ СПРАВИ ТА ФІНАНСІВ
РНЦ ВСЕСВІТНЬОЇ МИТНОЇ ОРГАНІЗАЦІЇ
АКАДЕМІЯ СОЦІАЛЬНИХ НАУК УКРАЇНИ

XIV міжнародна наукова конференція

**ІСТОРІЯ ТОРГІВЛІ, ПОДАТКІВ
ТА МИТА**

22–23 жовтня 2020 р.
Дніпро

Тези доповідей

Такий стан економічних відносин на півострові призводив до протестів проти конфлікту з Українською Державою як з боку місцевого населення, так і службовців. Голова Євпаторійського повіту писав, що необхідно якнайскоріше відкрити український кордон. Голова Таврійського союзу борошномелів Г. Каганський висловлювався за економічне об'єднання Криму з Україною. 5 вересня з'їзд садовласників у Сімферополі ухвалив звернутись до обох урядів припинити економічну війну.

Загрозливому стану економіки Криму була присвячена нарада Кримського Крайового Уряду від 15 вересня 1918 р. Прем'єр-міністр С. Сулькевич доповідав: "Якщо не виявиться можливим в найближчий час вивезти плоди у великій кількості, то господарства великої кількості садовласників будуть розорені". Також під час наради повідомлялось про кризу у продовольчій, фінансовій, паливній сферах економіки, поштових відносинах. Невдовзі розпочалися переговори з Українською Державою, а 18 вересня український уряд постановив тимчасово припинити митну війну з Кримом.

"РЕКВИЗИЦІЯ ТА КОНФІСКАЦІЯ". ВЗАЄМВІДНОСИНИ ХАРКІВСЬКОЇ МИНИЦІ І ДОБРОВОЛЬЧОЇ АРМІЇ (1919 р.)

Дейнеко Сергій Миколайович

Харківський історичний музей імені М. Ф. Сумцова (м. Харків)

На початку 1919 р. на території України розпочалося протистояння між прибічниками червоної та білої Росії. У квітні на Донбасі спалахнули криваві бої між частинами Добровольчої та Червоної армій. Наслідком цього став наступ білих та перехід під їхній контроль Харківщини у червні 1919 р. Після п'ятиденних боїв, 25 червня до Харкова ввійшли підрозділи Добровольчої армії.

Ще в серпні 1918 р. при головнокомандуючому Добровольчою армією, яка згодом стала частиною Збройних сил на Півдні Росії (далі – ЗСПР), була створена Особлива нарада, що виконувала функції уряду на підконтрольних цьому збройному формуванню територіях. У його складі перебував Фінансовий відділ, перейменований у 1919 р. на Управління, який відповідав за цю галузь економіки. Згідно з розпорядженням, виданим вищезначеним Відділом 23 грудня 1918 р., "... при занятті Добровольческой армією городов, в коих находятся губернские, областные или окружные учреждения Ведомства Финансов, таковыя незамедлительно подчиняются Финансовому Отделу Особого Совецания". Так, митним установам для виконання своїх функціональних обов'язків Управління фінансів у червні 1919 р. рекомендувало використовувати законодавчі акти Російської імперії, зокрема, Митний тариф 1903 р.

Невдовзі після взяття міста військами А. Денікіна, Харківська митниця потрапила у поле зору не тільки Управління фінансів, на заклад

звернули увагу офіцери-дроздовці, терські і кубанські козаки та новостворена комендатура. Справа в тому, що на її складах зберігалась значна кількість різноманітних алкогольних напоїв, саме вони викликали нездорову зацікавленість до установи борців за “единую и неделимую”.

Уперше військовослужбовці Добровольчої армії прибули до митниці з метою провести реквізицію 17 липня 1919 р. Офіцер передав службовцю невеличкий документ, який варто прочитувати: “Предлагается Вам отпустить двадцать бутылок шампанского, для нужд Комендантского Управления. Комендантский адъютант капитан Ярошевский”. І це був тільки початок великого паломництва шанувальників Бахуса до митних складів. Так, тільки протягом другої половини липня з подібними листами до керівництва Харківської митниці зверталися 6 разів. Окрім офіцерів комендатури, долею вищезгаданих складів опікувався 3-й батальйон 2-го Офіцерського стрілецького генерала Дроздовського полку. 16 липня командування цієї військової частини виставило караул біля пакгаузів митниці. Апетити російського воїнства росли дуже швидко, вже 18 липня керуючий Піщанський отримав такого листа: “Прошу выдать по требованию Начальника 1-й Терской Конной Казачьей дивизии от ... двести пятьдесят бутылок токайского вина и пятьдесят бутылок шампанского; по требованию командира 1-го Армейского корпуса от ... шампанского пять бутылок и вина токайского двадцать бутылок и Коменданту г. Харькова токайского вина восемьсот семьдесят четыре бутылки и шампанского шестьсот пять бутылок, всего 18 июля выпустить тысячу сто сорок четыре бутылки токайского вина и шестьсот шестьдесят бутылок шампанского”. Таким чином, тільки впродовж одного дня представниками нової влади було реквізовано 1804 пляшки вина.

В окремих випадках реквізиції стали походити на відвертий грабунок. 19 липня на ім'я полковника Черткова, командира 2-го батальйону 2-го Офіцерського Дроздовського полку, надійшла скарга від керуючого Харківською митницею Піщанського, в якій він висловлював невдоволення діями одного з офіцерів підрозділу, що реквізував “без установленного на то порядка” 424 пляшки шампанського. Приклад невідомого поручика надихнув на аналогічні дії офіцера штабу групи генерала Шкуро прапорщика Українського, який, згідно з доповідною запискою Піщанського на ім'я коменданта міста, “подал мне заявление, что он требует выдачи вина 240 бутылок токайского и 60 бутылок шампанского и ответственность берет на себя”.

Усього ж влітку 1919 р. представники Добровольчої армії, за підрахунками митників, реквізували 4577 пляшок шампанського та 5292 пляшки токайського вина, яке належало Угорському Бюро товарообміну.

Реквізиції торкнулися не тільки алкогольних напоїв. У липні Реквізиційна комісія № 6 ЗСПР під керівництвом полковника Плесковського взяла на облік товари, які зберігалися на складах Харківської митниці, зокрема, одяг, білизну, прядиво, капелюхи, тканини шовкові та вовняні,

вироби зі шкіри, металу, електромеханічне обладнання, засоби гігієни, тютюн, ювелірну продукцію та навіть папір для цигарок. Усього більше 40 товарних позицій.

Восени, за наказом Головного начальника з постачання ЗСПР, Міжвідомча реквізичійна комісія вилучила 10 пудів 30 фунтів фотографічних пластин для потреб військово-топографічної служби і передали підпоручку Павлюку. Під час огляду виявили, що вони зіпсовані, але все одно забрали. Міжвідомча реквізичійна комісія оцінила вищезгадані пластини у 500 рублів.

Тоді ж Реквізичійна комісія № 6 розпочала конфіскацію теплих речей, які зберігалися в пакаузах митниці, це, зокрема, – шкарпетки, панчохи, капори, а також... сигари.

Отже, реквізичії на митниці у період панування в Харкові армії А. Денікіна проводилися спеціально створеними для цього структурами – Реквізичійною комісією № 6 та Міжвідомчою реквізичійною комісією, а також представниками комендатури і окремих військових частин.

Харківським митникам ця влада запам'яталася не тільки вилученням товарів. Керманічі "країни Доброволії" добре розуміли, наскільки важливим є збереження державних інституцій. Відповідно, не дивлячись на те, що митниця у Харкові не працювала за призначенням внаслідок близькості до зони бойових дій та економічного колапсу, мова про її ліквідацію не велася. Ба більше, були підтверджені штати установи, та 29 липня 1919 р. Управління фінансів затвердило нові посадові оклади для співробітників митних закладів, які знаходилися на території підконтрольній ЗСПР, у тому числі і для Харкова. З 1 серпня Управління фінансів ввело грошову доплату для митників з огляду на "дороговизну". У списку фігурує 1 місто і 9 адміністративних територій, найбільшу надбавку отримали м. Харків і Закавказький регіон – 750 руб.; Таврійська губернія – 650 руб.; Терсько-Дагестанський район, Астраханська, Катеринославська і Херсонська губернії – 600 руб.; Чорноморська губернія – 500 руб.; Область Війська Донського – 400 руб.; Кубанська область – 250 руб.

Залишки зовнішньоекономічної діяльності на територіях, підвладних А. Денікіну, жевріли у приморських містах – Туапсе, Новоросійськ, Севастополь. Так, 19 липня Особлива нарада дозволила ввозити без сплати мита 95 найменувань товарів, в основному промислового походження – обладнання, сировина, напівфабрикати, метали і тільки 12 пунктів з цього списку склали продукти. Відповідно, 31 липня наказом Управління фінансів в штаті Харківської митниці ліквідували дві посади канцеляристів і передали їх до Севастопольської митниці. У серпні скоротили ще вісім посад доглядачів, всім хто залишився безробітним запропонували аналогічні місця в Туапсе. В митних установах Севастополя і Туапсе не вистачало доглядачів і канцелярських чиновників.

Квінтесенцією взаємовідносин між Харківською митницею і Добровольчою армією можна вважати випадок, який стався наприкінці листо-

пада 1919 р. Доглядач Христовє після повернення з відрядження до Ростова-на-Дону у своєму рапортї доповів, що службову зброю (револьвер і шашку) “было отобрано у него в дороге властями Добровольческой армии 29 ноября 1919 года”.

На завершення можна сказати, що відносини між митниками Харкова і армією А. Денікіна базувалися на двох складових: 1) розуміння важливості збереження інституцій для можливого подальшого державотворення; 2) реквізиції, які були обумовлені потребами сьогодення та самодурством деяких офіцерів.

НЕРЕАЛІЗОВАНІ МОЖЛИВОСТІ НЕРІВНОПРАВНОЇ УГОДИ (ДО 100-ЛІТТЯ ПАКТУ ПІЛСУДСЬКИЙ – ПЕТЛЮРА)

Васковський Ростислав Юрійович
Середня загальноосвітня школа № 35 (м. Дніпро)

Весна 1920 року... На більшій частині Наддніпрянської України втретє встановлено більшовицький режим. Західна частина етнічних українських теренів захоплена польськими військами. Територія Української Народної Республіки, реально контрольована Директорією, Радою Народних Міністрів і Дієвою Армією УНР, звузилася до розмірів невеликого клаптика в районі Кам'янка-Подільського (тим самим немовби підтверджуючи приповідку ворогів української влади: “У вагоні – Директорія, під вагоном – територія”). Здавалося б, іще трохи й Друга УНР, так само як і Перша, зникне з політичного життя, аж раптом ситуацію кардинально змінив наступ польської та української армій. Набув чинності квітневий договір 1920 р., підписаний у Варшаві Начальником Панства Польського Юзефом Пілсудським і Головою Директорії, Головним Отаманом Армії УНР Симоном Петлюрою.

Укладанню Варшавської угоди передували драматичні події. Успішний наступ, розпочатий об'єднаними українськими арміями – УГА й Дієвою Армією – у другій половині літа 1919 р., завершився триумфальним звільненням української столиці і не менш ефектним їхнім відступом з Києва внаслідок конфлікту з Добровольчою армією Антона Денікіна.

Останній був не просто представником білого руху, що виступав за відновлення “єдиної та неподільної Росії”, відкидаючи будь-яку можливість існування незалежної української держави (на це, зокрема, вказує його офіційний титул – “Головнокомандувач Збройних Сил Півдня Росії”). На нього робили ставку держави Антанти, тому Україні могла б загрожувати дипломатична ізоляція з боку переможниць у Першій світовій війні. Через це УНР стала більше потребувати контактів з Польщею (інтереси якої зокрема протегувала Франція). Недарма Петлюра у своєму листі до міністра закордонних справ УНР Андрія Левицького від 11 лис-